

Romantiikan koulu

TÄMÄ ON NÄYTE KIRJASTA
OSTA KOKONAINEN KIRJA
OSOITTEESTA www.netn.fi.

Heinrich Heine

ROMANTIIKAN KOULU

Suomentanut Jarkko S. Tuusvuori

niin & näin
Tampere 2012

SAKSANKIELINEN ALKUTEOS

HEINRICH HEINE, *Die romantische Schule* (1835)

SUOMENNOS

© Jarkko S. Tuusvuori ja Eurooppalaisen filosofian seura ry

ISBN-NUMERO

978-952-5503-50-0

KANSI

Antti Salminen

TAITTO

Susanna Laurola

PAINOTYÖ

Tallinnan kirjapaino-osakeyhtiö,

Tallinna 2012

KUSTANTAJA

Eurooppalaisen filosofian seura ry / *niin & näin*

FILI – Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskus

on tukenut tämän kirjan kääntämistä

SISÄLLYS

ENSIMMÄINEN KIRJA	7
TOINEN KIRJA.	53
KOLMAS KIRJA	91
Suomentajan huomautukset	143
SUOMENTAJAN JÄLKISANA	227
Viitteet	350
Kirjallisuus	383

Kölnin tuomiokirkko, Firenzen *duomon* kellotapuli, Rouenin katedraali ja kumppanit, jotka nyt liehittelisivät mitä kohte-
liaimmin Pariisin kaunista Notre Damea³⁸⁵. Onhan niiden
käynti totisesti hieman auttamaton, niin että osa niistä käyt-
tättyy perin kankeasti, ja nauraakin saisi monesti niiden ihas-
tuttavalle huojunnalle. Mutta tämä nauru kyllä katkeaisi, kun-
han nähtäisiin, miten ne äityvät raivoon, kun ne käyvät
toistensa kurkkuun, kuinka Notre Dame kohottaa epäillen kivi-
set käsivartensa kohti taivasta ja tarttuu äkkiä miekkaan ja lyö
alas suurimman tuomiokirkon pään irti torsostansa. Mutta ei,
ette te pysty muodostamaan minkäänlaista käsitystä edes *Nibe-
lungenlied*n päähenkilöistä: yksikään torni ei ole niin korkea
eikä mikään kivi niin kova kuin suuttunut Hagen ja kostonhi-
moinen Kriemhild³⁸⁶.

Mutta kuka on kirjoittanut tuon runoelman? Yhtään sen
enempää kuin ei tiedetä kansanlaulut runoilleen runoilijan ni-
meä ei tiedetä *Nibelungenlied*inkään kirjoittajaa. Erinomattain-
kin! Oivallisimmista kirjoista, runoista, rakennuksista ja muista
taiteen muistomerkeistä tunnetaan harvoin niiden tekijää. Min-
kä niminen oli rakennusmestari, joka loi Kölnin tuomiokir-
kon?³⁸⁷ Kuka maalasi alttaritaulun, jossa ovat kaunis jumalanäiti
ja kolme pyhää kuningasta niin virvoittavasti muotokuvattui-
na?³⁸⁸ Kuka runoili *Jobin kirjan*, joka on lohduttanut niin mo-
nia kärsiviä ihmiskupolvia?³⁸⁹ Ihmiset vain unohtavat kovin
helposti hyvän tekijöitensä nimet: harvoin kuulemme kansojen
suusta nimiä niille hyvälle ja jaloille, jotka ovat tuottaneet pa-
rannusta kanssakansalaisille, ja kansain pulsa muisto vaalii ai-
noastaan alistajia ja julmia sotasankareita. Ihmisyyden puu
unohtaa tyynen puutarhurinsa, joka hoitaa sitä kylmässä, sam-
muttaa sen janon ja suojelee sitä vahinkoa tekeviltä eläimiltä,
siinä missä ihmiskunta uskollisesti varjelee nimiä, jotka on ar-
mottomasti kaiverrettu siihen terävällä puukolla, ja siirtää ne
entisestään paisuneena perintönä jälkipolville.

II

Wunderhorn-yhteistoimittensa ansiosta voidaan mainita Brentano ja Arnim yhtäkaa, ja kun kerran Brentanoa arvioitsin, en voi mitenkään vaieta Arnimista, joka ansaitsee huomiotamme paljon enemmän. Ludwig Achim von Arnim on suuri runoilija, joka kuului romanttisen koulukunnan alkuperäisimpiin aivoittelijoihin. Hän on mielikuvituksellisuuden ystävien makuun enemmän kuin kukaan toinen saksalainen kirjailija. Hän on näet fantasiassa edellä niin Hoffmannia kuin Novalistakin. Hän osasi eläytyä luontoon vielä näitäkin sisäistetympin, ja hän osasi loihtia paljon julmistuneempia mörköjä kuin Hoffmann. Onpa niinkin, että kun joskus tarkastelen Hoffmannia, tuntuu kuin Arnim olisi seppittänyt koko miehen. Rahvaalle Arnim on jäänyt täysin tuntemattomaksi, hän on maineikas ainoastaan kirjallisuuspiireissä, jotka ovat kuitenkin ehdottomasta arvostuksestaan huolimatta aina pidättäytyneet ylistämästä häntä julkisesti. Eräät kirjailijat ovat lausuneet hänestä jopa soimaaviakin sanoja, mutta nämä herjaajat ovatkin juuri eniten häntä jäljitelleet. Heistä voi sanoa samaa kuin Steevens Voltairesta, joka oli pilkannut Shakespearea käytettyään juuri *Othelloa* oman *Orosmanensa* aineksena: ”Nämä ihmiset muistuttavat rosvoja, jotka talon ryövättyään vielä polttavatkin sen.”³⁹⁰ Miksei herra Tieck koskaan puhunut asiaankuuluvasti Arnimista, vaikka pystyi sanailemaan kaikenlaista henkevää niin monista turhanaikaisista hudeleista? Herrat Schlegelit olivat niin ikään kuin eivät olisi olleet tietääksenkään Arnimista. Vasta kuolemansa jälkeen Arnim huomattiin, kun hän sai jonkinlaisen nekrologin eräältä tuon koulukunnan jäseneltä³⁹¹.

Omasta puolestani uskon, että Arnimin maine ei päässyt leviämään etenkin sen vuoksi, että hän säilyi ystävilleen, katoliselle puolueelle, aina liian protestanttisena, ja siksi että protestanttinen puolue taas piti häntä salakatolisena. Mutta miksi hänet hylkäsi kansa, jolle hänen romaaninsa ja novellinsa olivat tarjolla kaikissa kirjastoissa? Eihän Hoffmanniakaan juuri arvosteltu kirjallisissa ja esteettisissä lehdissämme, korkeakritiikki kun vaikeni hänestä ylhäisesti, mutta silti häntä

suurherttuakunnan maapäivät (1820–1918) oli kaksikamarinen kansanedustuslaitos, joka merkitys kasvoi vallankumousvuoden 1830 myötä erityisesti liberaalien ryhdyttyä opponoimaan maan hallitusta: suurherttua Ludwig II (1777–1748; vallassa 1830–1848) hajotti maapäivät 1832 ja 1834 saadakseen koolle konservatiivienemmistön. Vrt. darmstadtilaisen luterilaisen rationalistiteologin Ernst Zimmermannin (1786–1932) perustama *Theologisches Literaturblatt zur Allgemeine Kirchenzeitung* 12/v/1837: ”[Viime vuonna oli] ’vapaus’ tunnussanana edustajainhuoneissa niin kuin kaduilla-kin, sekä parrattomilla koltiaisilla että heidän sokeilla johtajillaan. Kaiken porvarillisen tai poliittisen vapauden perusedellytys ja ensimmäinen kiinteä perusta on vain ja ainoastaan *siveellinen* vapaus, josta kansalaisvapauden *täytyy* seurata. Tätä ei ollenkaan tajuttu, kun ylenpalttiset tohkeilijat väittivät röyhkeästi, että poliittinen vapaus – tunnetaan kyllä riittämiin, mitä sen palvojat sillä ymmärtävät ja tahtovat – olisi kaiken inhimillisen hyvinvoinnin ja autuuden lähde. He eivät piitänneet vähäänkään siitä kaikkien aikojen ja kansojen vahvistamasta tarpeeksi raikuvasta totuudesta, että ihmiset ovat täysin kyvyttömiä nauttimaan mistään todellisesta hyvästä, ja siten siis ylevästä vapaushyvästäkään, ja vieläpä kääntyy kaikki siunaus vaikeroinniksi ja kiroukseksi, jollei heillä ole siveellistä kypsyyttä ja voimaa, jotka yksin pätevöittävät elämän korkeampien hyvien oikeaan käyttöön.”

281. *Entrechat*, ransk. (kirjaimellisesti) ”välkissa”, balettiliike, jossa hypätään ja viedään ojennetut jalat nopeasti eteen ja taakse.
282. Roomalainen historioitsija, Justinianus (483–565), *Historiarum Philippicarum*. Kyyros II Suuri (576–529 eaa.), Persian keisari, joka 546 eaa. valloitti Lyydian kuningaskunnan nykyisessä läntisessä Turkissa. Lyydiasta tuli osa Rooman valtakuntaa 133 jaa., jolloin lyydian kieli oli jo kuollut sukupuuttoon, sekä sittemmin osa Bysantin valtakuntaa ja lopulta Ottomaanien valtakuntaa.
283. Christoph Friedrich Nicolai (1733–1811), berliniläinen kirjakauppias, kirjailija ja valistusmielinen lehtimies, jonka toimittamaan *Straußfedern*-tarinakokoelmaan (1795–1798) Tieck kirjoitti kuusitoista kertomusta. Nicolai asui Berliinissä Brüderstraßella ja hänellä oli myös kesäasunto Blumenstraßella, mutta Tieckin asumisista näissä ei tiedetä, hänellä kun ainakin oli asunto noihin aikoihin ensin Rosenthaler- aukiolla ja sitten Ebertstraßella.
284. Werther-henkinen, kolmiosainen kirjeromaani *Die Geschichte des Herrn William Lovell* ilmestyi 1795–1796.
285. Tieck tutustui 1796 Fr. ja 1798 A. W. Schlegeliin. Hänen esikoiskokoelmansa nimi kertoo kiinnittymisestä uuteen suuntaukseen: *Romantische Dichtungen* (1799–1800).

286. Karbunkkeli esiintyy joissakin raamatunkäännöksissä tietyin kohdin, esimerkiksi 2. Moos. 28:17:n tekstissä jalokiviä lueteltaessa. Suomenoksissa sitä ei ole käytetty, mutta muun muassa eräissä englannin, ruotsin, tanskan ja saksan kielellä toimitetuissa piipioissa kylläkin. Shakespearen *Hamletissa* nimihenkilö esittää luonnehdinnan ”silmit kuin karbunkkelit” (II, 2). Goethen *West-östlichen Diwanissa* puhutaan ”katseesi karbunkkelista”. Sana mainitaan myös Wielandin *Oberonissa*, jonka alaotsikko kuuluu *Ein romantisches Heldengedicht* (1780): ”kuin olisi hän karbunkkelia ja rubiinia vallan.” Tanskan Sjøllannissa syntynyt ja eri puolilla Eurooppaa toiminut Jens Baggesen (1764–1826) kokosi Cottan kustantamana kalenterivuodelle 1810 humoristisen allakan nimeltä *Der Karfunkel oder Klingklingel-Almanach. Ein Taschenbuch für vollendete Romantiker und angehende Mystiker*. Termi jatkoi elämäänsä Ernst Moritz Arndtin (ks. alla huomautus 481) sadussa *Kater Martinchen* (1818) ja E. T. A. Hoffmannin *Der goldene Topfissa* (1819). Romantikkoihin luettu yhdysvaltalainen Nathaniel Hawthorne (1804–1864) kirjoitti kertomuksen *The Great Carbuncle* (1837). Hulvattomin esiintymä lienee Preussin kuninkaan Fredrik Suuren (1712–1786; vallassa 1740–1786) teoksessa *De la littérature allemande. Des défauts qu'on peut lui reprocher, quelles en sont les causes, et par quels moyens on peut les corriger* (1780). *Œuvres*. Osa V. Toim. Johann David Erdmann Preuss (1785–1868), nykyisen Puolan alueella syntynyt ja Berliinissä vaikuttanut preussilainen historioitsija. Decker, Berlin 1847, 87–122; 99, kun tulee puheeksi ”metaforien eksaktius”: ”muistan nuorena lukeneeni professori Heinecciuksen omistuskirjoituksesta erälle hallitsijalle: ’Teidän majesteettinne loistaa kuin karbunkkeli nykyajan sormessa.’ Voiko olla mitään huonompaa! Minkä vuoksi karbunkkeli? Onko ajalla sormi?” (Kuten teoksen toimittaja samassa huomauttaa, thuringeniläissyntyisen, Hallessa toimineen professori Johann Gottlieb Heinecciuksen (1681–1741) sijaan asialla oli Frankfurt-am-Oderin yliopiston professori Adam Eberti (?–?), joka kirjoitti 1724 ilmestyneeseen Saksan-matkakirjaansa (1. p. 1723) omistuskirjoituksen Preussin kuningattarelle Sophielle, toisin sanoen Sophie Dorothea von Braunschweig-Lüneburgille (1687–1757) eli Fredrik Suuren äidille, jota hän nimitti muun muassa ”korkeasti loistavaksi karbunkkeliksi Europa-hyvejumalattaren otsassa” ja ”suureksi timantiksi nykyajan sormessa”.
287. Kaksinäytöksinen huvinäytelmä *Kaiser Octavianus* ilmestyi 1804. *Leben und Tod der heilige Genovefa* sisältyy *Romantische Dichtungiin* (1799–1800) ja *Fortunat* 1812–1816 ilmestyneeseen kolmiosaiseen teokseen *Phantasia. Eine Sammlung von Märchen, Erzählungen, Schauspielen und Novellen* (vrt. alla huomautukset 289 & 295).

JARKKO S. TUUSVUORI

JÄLKISANA

– HEINE, ROMANTTISUUS, POPULAARISUUS,
VALLANKUMOUKSELLISUUS

kova pala juutalaisuuttaan ja uskallettuuttaan, houkutus voitti: ”Heinessa piilee roimasti paholaista sekoittuneena roimaan nerokkuuteen. Kukaan ei ole osannut kirjoittaa yhtä hyvin sitten Goethen. [...] kokonainen maailma aistillista ja omistautuvaista tunnetta sekä valtavaa kielen voimaa. [...] Itämainen aistikkuus saavutti hienoimman ilmauksensa *Laulujen laulussa* ja Heinen *Liedeissä*. [...] Kovin paljoa Heinessa minä vihaan kovin paljon, samaten ihailen ja rakastan. [...] Heine oli pahanilkinen ja riennaava.”²⁸²

Tätä voi verrata Heinen vaikutukseen tavattaessa. Aiheesta liikkuu arvattavasti ensimmäisen, toisen ja kymmenennen käden legendoja, joten esimerkki on paras ottaa joltakulta Heinen epäsuopeasti suhtautuneelta henkilöltä. Korostetaanpa tarinoissa Heinen henkilöstä mieluisaa välittömyyttä tai epämieluisaa tahdittomuutta tai koulimattomuutta, hänen lähestymistapansa asioihin ja ihmisiin kirvoitti monilta kommentteja erikoislaatuisuudesta. Quinet kirjoitti äidilleen 23. joulukuuta 1837 saamastaan yllätysvieraasta: ”Sinähän tiedät, että minä luulin olevani riidoissa Henri Heinen kanssa. Kaikkea muuta. Eilen hän saapui luokseni hymyillen kaikkein sominta juutalaista hymyään. ’Sanotaan teidän olevan raivoissaan minulle? Ooo, niinhän se on’, hän sanoi nauraen, ’mutta minä tulin pyytämään teiltä muuatta palvelusta.’ Eräät hänen runoistaan tehdyt käännökset piti tarkistaa.”²⁸³

SULOA KAIKILLE

Populaarius Heinen yhtenä pääasiana ei ole suinkaan Kouvelakisin keksintö. Théodore de Banville huomautti jo 1882, että Heinen kirjaan tarttuu kernaasti kuin johonkin pikkujournaaliin tai Daumierin pilakuviin, koska ne kaikki ovat niin ”vastustamattoman” hauskoja²⁸⁴. Hennequin väittikin, että *Reisebilder* ”on yhä ainoa saksalainen proosateos, jonka ranskalainen voi lukea alusta loppuun tarvitsematta kiinnittää huomiotaan erityisiin tahdon-

ponnistuksin”. Hän puhui pitkälle vietyjen taidekeinojen yhtymisestä maanteillä lauletuista kansanlauluista ja tavernoissa hoidetuista rahvaanballadeista omaksuttuun mutkattomuuteen. Toisaalta Hennequin sanoo Heinen saaneen paljon ranskalaisesta tyylistä, mikä yhdessä ”kansanrunouden karun realismin” kanssa auttoi häntä saamaan ”saksalaisten romantikkojen heiveröisistä haaveksunnoista” uutta ilmaisuja. Miten vain, hänen urotekonsa oli ottaa ”luontojaan sekava ja huonosti kiinteiden lauseiden muodostamiseen sopiva kieli, tiivistää ja puristaa se lujaksi, taipuisaksi ja kristallinkirkkaaksi”.²⁸⁵

Populaariuden teeman radikalisoi Lukács, joka ylisti 30-luvulla Heinen ”runouden peruslinjaa”. Heinelaissa suuntautumisessaan runous saattoi olla ”yhtaikaa populaaria ja syvällistä, kaikkien aikakauden tärkeiden kysymysten juuriin käyvää”. Lukácsin sanoin Heinen kirjoittamista siivitti ”historiallisesti oikein käsitetty nykyaika suurine kehitystendensseineen”. Toisin sanoen Heinen runot osoittavat, että on ”arvioitu kohdalleen kapitalismin voitto proosineen ja kauheuksineen kaikkineen epätodeksi käyneestä idyllisestä keskiajan runoudesta yhä elossa olevine jäänteineen”. Heinen romantiikasta omaksuma ”tärkein perintö oli romantiikan kansanomaisen plebeiji luonne”.²⁸⁶ Tämän kirjoittajallaan sivujuoneksi jäävän avauksen jälkeen aihe on jäänyt kesannolle. Till Dembeck nosti kissan pöydälle 2009 puhuessaan Heinesta, romanttisesta koulukunnasta ja *das Populären* löytämisestä. Valitettavasti hän on liian innostunut nykykulturologiasta ja liian innostumaton populaarin merkityksestä Heinen aikana.

Lupaavasti Dembeck silti sijoittaa Heinen tilanteeseen, jossa ”kumouksellinen ja edistyksellinen populäärikulttuuri oli syrjäyttämässä kansankulttuurin”. Jos saksalaiseen valistukseen luettava filosofi Christian Garve (1742–1798) oli *Von der Popularität des Vortrages*issaan (1793) pohtinut yleistajuistamista ja alaluokkien tavoittamista, Arnim ja muut romantikot halusivat paremminkin virvoittaa liikaoppinutta yläluokkaa kansanviisauksella, ennen muuta kansanlaulujen mielikuvituksellisuudella. Dembeckin mukaan Heine tulkitsee Arnimin haasteen Garven

niin & näin -kirjoissa ilmestynyt

1. MIKKO LAHTINEN (toim.), *Henkinen itsenäisyys*
2. MARTIN HEIDEGGER, *Silleen jättäminen*
3. RALPH WALDO EMERSON, *Luonto*
4. PEKKA PASSINMÄKI, *Kaupunki ja ihmisen kodittomuus*
– *Filosofinen analyysi rakentamisesta ja arkkitehtuurista*
5. QUENTIN SKINNER, *Kolmas vapauden käsite*
6. PERTTI AHONEN, *Vireällä mielellä*
– *Ymmärtämisen ja eettisyyden mielialat*
7. JULIEN OFFRAY DE LA METTRIE, *Ihmiskone*
8. T. P. USCHANOV, *Wittgenstein in Finland – A Bibliography 1928–2002*
9. MIKA HANNULA, JUHA SUORANTA & TERE VADÉN, *Otsikko uusiksi*
– *Taiteellisen tutkimuksen suuntaviivat*
10. TOMMI WALLENIUS, *Filosofian toinen – Levinas ja juutalaisuus*
11. DANIEL JUSLENIUS, *Suomen onnettomuus – De Miseriis Fennorum*
12. MICHEL ONFRAY, *Kapinallisen politiikka*
– *Tutkielma vastarinnasta ja taipumattomuudesta*
13. J. J. F. PERANDER, *Yhteiskunta uutena aikana & muita kirjoituksia*
14. JUSSI BACKMAN, *Omaisuus ja elämä*
– *Heidegger ja Aristoteles kreikkalaisen ontologian rajalla*
15. NICCOLÒ MACHIAVELLI, *Castruccio Castracanın elämä*
16. JUKKA PAASTELA (toim.), *Terrorismi*
– *Ilmiön tausta ja aikalaisanalyysyjä*
17. LAURI MEHTONEN, *Moderniteetin jäljillä*
– *Tekstejä aistisuudesta, tiedosta ja sivistyksestä*
18. ARTHUR SCHOPENHAUER, *Taito olla ja pysyä oikeassa*
– *Eristinen dialektiikka*
19. JUHA DRUFVA, *Unohdettuja ajatuksia etsimässä*
20. JUHA VARTO & HAKIM ATTAR, *Syvä laulu*
21. JUSSI BACKMAN & MIIKA LUOTO (toim.), *Heidegger*
– *Ajattelun aiheita*
22. KARI VÄYRYNEN, *Ympäristöfilosofian historia*
– *maaäitimitystistä Marxiin*
23. TERE VADÉN, *Karhun nimi – kuusi luentoa luonnosta*
24. GUY HAARSCHER, *Tunnustuksettomuus*
25. JOSÉ ORTEGA Y GASSET, *Ajatuksia tekniikasta*
26. TAPANI KILPELÄINEN (toim.), *Kääntökirja*
– *Kirjoituksia kääntämisen filosofiasta*
27. MARTIN HEIDEGGER, *Tekniikka ja käänne*

28. SIMONE WEIL, *Juurtuminen*
– *Alkusoitto ihmisvelvollisuuksien julistukselle*
29. MIKA HANNULA, *Suomalaisuudesta – Erään sukupolven tarina*
30. FRIEDRICH NIETZSCHE, *Tragedian synty*
31. EDMUND HUSSERL, *Geometrian alkuperä*
– *Johdanto Jacques Derrida*
32. WILLIAM JAMES, *Pragmatismi*
– *Uusi nimi eräille vanhoille ajattelutavoille*
33. TUUKKA TOMPERI & HANNU JUUSO (toim.), *Sokrates koulussa*
– *Itsenäisen ja yhteisöllisen ajattelun edistäminen opetuksessa*
34. JUHA VARTO, *Tanssi maailman kanssa – Yksittäisen ontologiaa*
35. GIORGIO COLLI, *Nietzschen jälkeen – miten tullaan filosofiksi*
36. FJODOR DOSTOJEVSKI, *Talvisia merkintöjä kesän vaikutelmista*
37. MIGUEL DE UNAMUNO, *Traaginen elämäntunto*
38. JOYCE CAROL OATES, *Nyrkkeilystä*
39. MARTIN HEIDEGGER, *Esitelmiä ja kirjoituksia osa II*
40. E. M. CIORAN, *Hajoamisen käsikirja*
41. MARIE-FRANCE DANIEL, LOUISE LAFORTUNE,
RICHARD PALLASCIO & PIERRE SYKES,
Matildan ja Taavetin matemaattiset seikkailut
42. MARIE-FRANCE DANIEL, LOUISE LAFORTUNE,
RICHARD PALLASCIO & PIERRE SYKES,
Matildan ja Taavetin seikkailut tieteen maailmassa
43. OSCAR BRENIFIER, *Keskusteleva opetus*
44. MAUGHN GREGORY, *Filosofiaa lapsille ja nuorille*
45. MARIE-FRANCE DANIEL, LOUISE LAFORTUNE,
RICHARD PALLASCIO & PIERRE SYKES,
Filosofoidaan matematiikasta ja luonnontieteistä
46. JOHN DEWEY, *Taide kokemuksena*
47. PIERRE HADOT, *Mitä on antiikin filosofia?*
48. MARTIN HEIDEGGER, *Mitä on metafysiikka?*
49. ANN MARGARET SHARP, *Nukkesairaala*
50. ANN MARGARET SHARP & LAURANCE JOSEPH SPLITTER,
Kuka minä olen? – Nukkesairaalan opettajaonopas
51. SAMI PIHLSTRÖM, *Elämän ongelma – Filosofian eettinen ydin*
52. NORMAND BAILLARGEON, *Älyllisen itsepuolustuksen pikakurssi*
53. BEATE BØRRESEN, BO MALMHESTER & TUUKKA TOMPERI,
Ajatellaan yhdessä – taitavan ajattelun työkirja
54. ROGER-POL DROIT, *Filosofoidaan lasten kanssa*
55. LEENA KURKI & TUUKKA TOMPERI, *Väittely opetusmenetelmänä*
– *Kriittisen ajattelun, argumentaation ja retoriikan taidot käytännössä*

56. LUDWIG WITTGENSTEIN, *Ajatusliikkeitä*
– *Päiväkirjat 1930–1932 & 1936–1937*
57. SIMO KYLLÖNEN, JUHANA LEMETTI, NIKO NOPONEN
& MARKKU OKSANEN (toim.), *Kiista yhteismaista*
– *Garrett Hardin ja selviytymisen politiikka*
58. HERBERT MARCUSE, *Taiteen ikuisuus*
59. HEINRICH HEINE, *Romantiikan koulu*

Tilaukset
www.netn.fi/kauppa
niin & näin
PL 730
33101 TAMPERE